

18/07/2024

ט"ד אסף דוק 077-5006206

ת. 052-6885006

הגנות הכורח, הצורך והצידוק במשפט הפלילי

על מנת ולהרשיע אדם בעבירה פלילית צריכים להתקיים מספר יסודות הקשורים בעבירה המסוימת, וכן יסודות כלליים המבססים אחריות פלילית. מדובר ביסודות כגון כשירות וכוונה אשר יש להם סייגים ואינם חלים בכל מקרה. יתר על כן, גם אם מתקיימים כל היסודות הדרושים לביסוס עבירה ואחריות פלילית, במקרים מסוימים החוק מגן על מבצע המעשה ופוטרו אותו מאחריות. שלושת ההגנות המרכזיות הן - צורך, צידוק וכורח, שכל אחת מהן עוסקת במצבים שונים שבהם האדם אמנם פעל באופן פלילי לכאורה, אך עדיין עשה זאת בניסבות מוצדקות ואף ראויות. עו"ד אסף דוק סוקר את יסודות שלוש ההגנות כאמור.

הגנת הצורך - מהי ומתי היא מתקיימת

זוהי הגנה בה עוסק סעיף 34 ו"א לחוק העונשין וזו לשונו: "לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי להצלת חייו, חירותו, גופו או רכושו, שלו או של זולתו, מסכנה מוחשית של פגיעה חמורה הנובעת ממצב דברים נתון בשעת המעשה, ולא היתה לו דרך אחרת אלא לעשותו". מכאן אנו מבינים שישנן נסיבות מסוימת בהן לא תוטל אחריות פלילית על אדם, אפילו אם הוא עומד בכל התנאים להגדרתו כאשם. כלומר, גם אם הוא ביצע מעשה או מחדל רצוני האסור בחוק הפלילי, וגם אם התקיימו היסודות הנפשיים (כוונה או מודעות למעשה ותוצאותיו) וקיימת כשירות פלילית (האדם לא לוקה בנפשו, סובל מפיגור שכלי וכן הלאה). במקרה זה, האחריות הפלילית לא תוטל אם מדובר בסכנה מוחשית כלשהי שנשקפה לו או לאחרים, ולא הייתה כל דרך אחרת על מנת למנוע את הפגיעה.

מקרה לדוגמא של הגנת הצורך במשפט הפלילי

על מנת להבין את משמעותה של הגנת הצורך נבחן מקרה של אדם שאחר פרץ לביתו ומאיים כי יפגע בו ובילדיו (יש לשים לב כי לשון החוק מקנה את הגנת הצורך גם במקרה של סכנה לרכוש). אותו אדם חש כי חירותם, גופם או חייהם של יקיריו נתונים בסכנה חמורה, ושעליו לפעול באופן מיידי להגנתם. על כן, הוא התנפל על הפורץ ותקף אותו במכות, ואגב כך הוביל לפגיעה חמורה בעבריו. כאשר יחקר המקרה במשטרה, יבחן בפרקליטות או יגיע לפתחו של בית המשפט, ינסה עורך דינו לשכנע כי כל אדם סביר במצבו היה חש שמדובר בסכנה אמיתית ומוחשית. ואולם, קשה להניח שטיעון זה יתפוס אם הפורץ כבר עזב את הדירה, ובעודו עומד ברחוב צועק איומים כלפי המשפחה. גם קשה להניח שהטיעון יתפוס אם הפורץ נבהל לאחר נתפס בשעת מעשה, מנסה לברוח דרך החלון, אך בעלי הדירה שולף אקדח ויורה בו. שכן, החוק מורה שההגנה עומדת רק אם מדובר בסכנה חמורה ומוחשית ושלא הייתה כל דרך אחרת למנוע את המעשה. במקרים אלו, הדרך למנוע הייתה יכולה להיות למשל הימנעות מכל פעולה באותו הרגע, או התקשרות למשטרה. במילים פשוטות, הגנת הצורך במשפט הפלילי, כמו גם ההגנות האחרות, איננה באה על מנת לאפשר פגיעה באחרים, ובוודאי פגיעה בלתי מידתית, כך שכל מקרה יבחן על ידי רשויות האכיפה והמשפט לפרטיו.

מהי הגנת הכורח ובמה היא שונה מהגנת הצורך

בהגנת הכורח במשפט הפלילי עוסק סעיף 34 ו"ב, וזו לשונו: "לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שנצטווה לעשותו תוך איום שנשקפה ממנו סכנה מוחשית של פגיעה חמורה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו, ושאנוס היה לעשותו עקב כך". אנו רואים כי ניסוחו של סעיף זה דומה לסעיף הקודם, אך מדובר בשינוי המתייחס לסיטואציה שנוצרה. כאן מדובר בעיקר במצב בו הופעלו על אדם כוח פיזי ואלימות ממשיים, ומכאן שהוא אנוס להתגונן על ידי הפעלת כוח מצידו.

18/07/2024

077-5006206

052-6885006

דוגמא להבהרת הגנת הכורח במשפט הפלילי

כפי שראינו, מטרתן של ההגנות אינה לאפשר אלימות או התנהגות פלילית בכל מצב, ובמובן מסוים הן שואפות דווקא לצמצם תופעות אלו על ידי הגבלתן. לדוגמא, אם אדם מותקף ברחוב או רואה אדם אחר מותקף, והגיב על כך בהתנפלות אלימה על התוקף, הרי שייתכן שתעמוד לו זכות הכורח. יחד עם זאת, יש לשים לב ל - "אנוס היה לעשותו". כלומר, אם ראה שני אנשים מתווכחים ברחוב והתנפל על האחד מהם וגרם לו חבלה, קשה להניח שההגנה תעמוד לזכותו. זאת מאחר שניתן היה לפעול גם בדרכים אחרות, החל בהתעלמות, דרך התקשרות למשטרה ועד לניסיון למצוא פשרה בין השניים. מעבר לכך, קשה יהיה להסביר מדוע במקרה זה חש האדם כי נשקפת סכנה מוחשית של פגיעה חמורה בחיים, בחירות, ברכוש או בגוף.

הגנת הצידוק במשפט הפלילי

זוהי הגנה השונה במידה מסוימת משתי ההגנות שתוארו לעיל, שכן מטרתה היא לאפשר התנהגות הנחשבת פלילית ולמעשה הופכת אותה למוצדקת וראויה. בהגנה זו עוסק סעיף 34 י"ג לחוק העונשין, הקובע מספר תנאים ומצבים שבהם אדם אינו נושא באחריות פלילית למעשים אלו. החוק קובע שלא תושת אחריות פלילית על אדם שביצע מעשה שהיה מוסמך או חייב לעשותו לפי דין, או שעשה את המעשה בהתאם לצו של רשות מוסמכת שמחובתו לציית לה (מלבד אם מדובר בצו בלתי חוקי בעליל). כמו כן, האחריות לא תושת על מי שביצע מעשים תוך כדי מתן טיפול רפואי, שמטרתו להציל את חיי הזולת או את חייו שלו, ודברים אלו נכונים גם לגבי פעולות המבוצעות במשחקי ספורט למיניהם - כל עוד הן לפי הכללים הנהוגים באותו המשחק ולא נוגדות את תקנות הציבור. לבסוף, לא תושת אחריות על מי שעשה מעשה שנדרש באופן מיידי לצורך הצלת חיי אדם, מניעת נזקים חמורים לבריאותו או שמירה על שלמות גופו. זאת, גם אם לא הייתה שהות בידו לקבל את ההסכמה לכך מידי הזולת.